

Волхви

Волхві (від старослов. Вълхвъ) — багатозначний термін:

Зміст

- 1 Значення терміна
- 2 Додатково
- 3 Джерело
- 4 Література
- 5 Автор ВУЕ
- 6 Важливо!

Значення терміна

Новгородський князь Гліб Святославич прийшов убити волхва. Радзивілівський літопис, 15 ст.

1) У давньоруській релігії — служителі релігійного культу, жерці, віщуни, хранителі знань. Відомостей про жрецтво у давніх русичів дійшло небагато. Історики релігії висновують, що волхви мали особливий соціальний статус у племенах, виконували функції спілкування з божествами, знахарства (зцілення), ворожіння, віщування, охорони звичаїв і традицій тощо. Їх вважали мудрецями, що зберігають знання про таємні сили природи, рух небесних світил та ін., володіють магічними практиками (вплив на природу, тварин, людей, розуміння волі богів, передбачення майбутнього тощо), можуть коїти і добрі й лихі справи. Припускають, що волхви були носіями писемної й книжної культури, укладачами книг (див. Волховник, зокрема, їхньому авторству приписують перші медичні тексти). Часом авторитет волхва переважав слово і авторитет князя.

Перша літературна згадка про волхвів наявна у т. з. Початковому зведенні (11 ст.) під 912, там жрець-віщун пророкує князю Олегу смерть. Із прийняттям християнства язичницькі жерці зазнали переслідувань і часом намагалися спрямувати соціальне невдоволення проти християнської церкви. Церква культивувала негативне ставлення до волхвів як лихих ворожбитів, чаклунів.

У сучасних рідновірських слов'янських спільнотах відроджено волховство як традиційний духовний провід, функції волхва (вищий ранг священницької ієрархії) і жерця часто розмежовані: перші здійснюють духовну, освітню, дослідницьку діяльність, другі — обрядово-побутову. Волхви і жерці обох статей проходять спеціальне навчання, обов'язковим є ритуал ініціації [див. Рідна віра (конфесія)].

Поклоніння волхвів (Богоявлення). Художник Лоренцо Монако, бл. 1422, Галерея Уффіці, м. Флоренція

Рака трьох королів у Кельнському соборі

2) У християнстві, євангельській традиції — мудреці (маги, царі), які прийшли в м. Єрусалим зі східних земель, щоби вшанувати Богонемовля Ісуса й піднести Йому свої дари.

Євангелія не вказують кількості волхвів, їхні імена і сан. За числом принесених дарів закріпилося припущення, що їх було троє. Євангеліст Матвій переповідає про «мудреців зі сходу», які розшукували Царя юдейського, бо побачили «Його зорю на сході» і «прийшли поклонитися Йому». Цар Ірод «таємно прикликав» мудреців, «вивідав у них про час, коли з'явилася зоря, і, пославши їх до Вифлеєма, сказав: Ідіть і докладно розвідайте про Дитя; коли ж знайдете, сповістіть мене...» (Мт. 2: 1-8). Зоря, за якою йшли волхви, зупинилася над місцем, де було Дитя (Його вік на цей момент також не вказано). «І, увійшовши в дім, побачили дитя з Його матір'ю Марією. Впавши на коліна, вони поклонилися Йому і, відкривши свої скарбниці, піднесли Йому дари — золото, ладан та миро» (Мт. 2:11). Мудреці, за переказом, одержали уві сні застереження не повертатися до Ірода і «вирушили іншою дорогою до своєї країни» (Мт. 2:12).

Уперше волхвів назвав царями св. Цезарій Арелатський (пом. 542). Традиційні імена — Каспар, Мельхіор та Валтасар (Віфісарій) — приписують грецькому рукопису 500 н. е., перекладеному латиною. У 8 ст. Беда Преподобний назвав імена волхвів, описав їх зовнішність і вік: Мельхіора як бородатого старця, Каспара — як безбородого юнака, Валтасара — як смаглявого, з густою бородою.

Від середньовіччя волхвів зображали як представників трьох різних вікових груп із трьох частин світу: старого Мельхіора вважали королем Аравії, юного Каспара — королем Тарса, зрілого Валтасара — королем Ефіопії.

Дійшли грецькі варіанти імен волхвів (Апелікон, Амерін і Дамаскон), а також єврейські (Магалат, Галгалат і Серакін), поряд із легендами про четвертого волхва — Артабана (начебто брата перського царя Дарія).

За переказами, мощі волхвів були знайдені імператрицею Оленою Августою; в 4 ст. перенесені з м. Константинополя до м. Медіолану (тепер Мілан, Італія). 1164, за волею Фрідріха I Барбаросси, перевезені в Кельнський собор. Для їх збереження було виготовлено найбільший релікварій Західної Європи (конструкція з трьох саркофагів, складена у формі базилики), відомий як «рака трьох королів» (нім. *Dreikönigsschrein*).

Фігури волхвів стали невід'ємними складниками вертепів. В українському мистецтві постаті трьох волхвів тривалий час розглядалися як другорядні персонажі іконографії Різдва Христового; від 16 ст. композиція «Поклоніння волхвів» стає окремим сюжетом, уособленням Богоявлення і Різдва. В українських циклах акафіста до Богородиці 16–18 ст. волхви є головними персонажами у трьох самостійних сюжетах.

У Католицькій церкві пам'ять трьох волхвів особливо ушановують на свято Богоявлення, яке отримало назву «Свято царів» (лат. *Festum regum*) або «Свято трьох королів» (лат. *Festum trium regum*).

Волхви традиційно вважалися покровителями мандрівників і подорожніх, через те на їхню честь нерідко називали заїжджі двори, готелі в різних країнах Європи.

Додатково

Вірш «Заворожи мені, волхве» Тарас Шевченко написав 13.12.1844 і присвятив його своєму другові — акторові й реформатору театру, колишньому кріпаку М. Щепкіну.

«Заворожи мені, волхве,
Друже сивоусий,
Ти вже серце запечатав,
А я ще боюся.
Боюся ще погорілу
Пустку руйновати,
Боюся ще, мій голубе,
Серце поховати.
Може, вернеться надія
З тією водою
Зцілющою й живущою,
Дрібною сльозою...»

(Шевченко Т. Зібрання творів : у 6 т. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 1: Поезія 1837–1847. С. 283.)

Джерело

- Біблія. Сучасний переклад з давньоєврейської та давньогрецької мов / За ред. о. Р. Турконяка. Київ : Українське Біблійне Товариство, 2020. 1172 с.

Література

1. Франко І. До історії українського вертепу XVIII в. // Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 36. С. 170–210.
2. Trexler R. C. The Journey of the Magi: Meanings in History of a Christian Story. Princeton : Princeton University Press, 1997. 277 p.
3. Powell M. A. The Magi as Wise Men: Re-examining a Basic Supposition // New Testament Studies. 2000. Vol. 46. P. 1–20.
4. Eerdmans Dictionary of the Bible / Ed. by D. N. Freedman. Grand Rapids : Eerdmans, 2019. 1425 p.
5. Широка О. Особливості зображення трьох мудреців-волхвів у іконографії Різдва Христового та циклах акафістів до Богородиці в українському мистецтві XVI–XVIII ст. // Народознавчі зошити. 2020. № 5 (155). С. 1097–1107. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2020-5/11.pdf>

Автор ВУЕ

В. Е. Туренко

Покликання на цю статтю: Туренко В. Е. Волхви // Велика українська енциклопедія.
URL: <https://vue.gov.ua/Волхви> (дата звернення: 2.02.2023).

Статус гасла: Оприлюднено

Оприлюднено: 08.09.2022